

MECHANISMUS PŘÍPRAVY ČESKOSLOVENSKÝCH POLITICKÝCH PROCESŮ S VOJÁKY PO ROCE 1948

STANISLAV POLNAR

In the presented paper, the author describes the political processes in the Czechoslovakia after the year 1948. The aim of presented reflection is to describe the mechanism of injustice against soldiers, which was carefully planned by communistic structures of power. This paper examines legal conditions and circumstances of cruel investigation. It also deals with the rehabilitations of former soldiers after the year 1989. The results indicate, that injustice has not been solved yet.

Key words: Czechoslovakian army; military persons; political persecutions; penal law; February 1948; rehabilitations.

1. Úvod

Politické soudní procesy s vojáky navazovaly po roce 1948 na různé formy diskriminace a mimosoudního postihu, které se uplatňovaly již od roku 1945. Šlo o přirozený následek boje o politickou moc v poválečném Československu. Ten rozpoutala KSČ a v rovině armády se projevil střetem o složení jejího velícího důstojnického sboru. Českoslovenští komunisté za tím účelem použili všechny dostupné prostředky, včetně porušování různých předpisů tehdejšího právního řádu. Pro ně nepohodlné vojáky odstraňovali velmi často administrativními metodami, k nimž počítáme například otázku přebírání vojenských osob do řad obnovované československé branné moci. Po únoru 1948 pak již nic nebránilo tomu, aby se politické perzekuce přenesly do trestněprávní roviny.

2. Etapy politické perzekuce vojáků

Politické hledisko se při posuzování delikvence vojenských osob uplatňovalo v celém období let 1948 až 1989. Systém politických procesů s vojáky, jehož dvojčetem se staly programově vznikající nezákonnosti, se však ve své vyostřené podobě neuplatňoval v celém analyzovaném období. V tomto ohledu je důležité najít časový rozměr tohoto systému v průsečíku různých úhlů pohledu. Autostereotypní pohled představuje hodnocení z počátku 80. let, kdy vojenská kontrarozvědka hodnotila třicet pět let své poválečné existence. V žádném případě si analytici této složky nepřiznávali zavedení cíleného systému kompromitace a trestního stíhání politicky nepohodlných vojáků. Připouštěli však, že do roku 1951 páchali někteří konkrétní příslušníci 5. oddělení Hlavního štábu (HŠ) a HISu (Hlavní informační správa) nezákonnosti zvláště na úseku vyšetřování, za což měli být trestně stíháni a odsouzeni. V dalších letech se tento negativní trend neměl v činnosti orgánů vojenské kontrarozvědky (VKR) prosazovat.¹ Soudobé specializované práce

¹ Archiv bezpečnostních složek v Praze (ABS), fond VKR. HS VKR, Přehled o vývoji vojenské kontrarozvědky, čj. 0310/17-1978, Praha 1980. s. 126.

připomínají zejména období let 1948 až 1950, kdy orgány obranného zpravodajství prováděly vůči vojenským a civilním osobám, jednotlivcům i skupinám, rozsáhlý systém provokací a následného umělého konstruování protistátní trestné činnosti. Agenti-provokatéři byli nasazováni k obviněným i v průběhu vyšetřování a uvěznění. Nejtvrdší projevy systémové perzekuce v armádě ve formě trestní represe skončily s nástupem Alexeje Čepičky do funkce ministra národní obrany (duben 1950). I po vzniku Velitelství vojenské zpravodajské služby (VVZS) v podřízenosti Ministerstva národní bezpečnosti (MNB) však docházelo k selektivnímu používání brutálního fyzického násilí a to na popud i za účasti sovětských poradců. Pokračoval systém nezákonných odposlechů telefonických hovorů, porušování listovního tajemství, výroby umělých důkazů a přibýly dokonce i prostorové odposlechy v místnostech. František Hanzlík považuje za poslední vytvořený proces s vojáky případ tak zvané „Skupiny důstojníků čsl. armády“. Do skupiny patřili důstojníci a i vysoce postavení generálové z armádních struktur, osvětového a stranického aparátu. Za všechny jmenujme hrdinu II. odboje gen. Karla Klapálka. Poslední rozsudky padly v listopadu roku 1954.²

Názory mezi historiky na další průběh politických procesů v armádě se různí. Patrný je v tomto následujícím období posun od ryze vykonstruovaných obvinění z protistátní činnosti k přístupu, kdy se vojenské bezpečnostní a justiční orgány pokoušely využívat obecně kriminálního jednání k politické perzekuci. Zde je typickým příkladem trestní stíhání Hrdiny SSSR, pozdějšího generála Richarda Tesaříka (1915–1967).³ Ten byl vazebně stíhán a vyšetřován od prosince 1953 do srpna 1954 za rozhodující úlohy orgánů VVZS, VKR a vojenské prokuratury. Tesařík sice z nedbalosti zavinil dopravní nehodu, zranil při ní chodce a ztratil utajovanou dokumentaci. Nicméně, obvinění z ublížení na zdraví z nedbalosti, neposkytnutí pomoci a ohrožení státního tajemství byla do značné míry účelová. Buď se na tyto trestné činy vztahovala prezidentská amnestie, nebo za ně nebyl ve finále odsouzen. Neúspěšné úsilí vojenské kontrarozvědky prokázat Hrdinovi SSSR protistátní činnost se zakládalo na mezerách v jeho osobním životě a poněkud výstředním životním stylu. Pravým cílem Tesaříkova vyšetřování se zřejmě stala jeho kritika ministra národní obrany Alexeje Čepičky, tedy střet s tehdejší mocí. Za zmínku stojí i kauza vojáků Vladimíra Cagaška a Aloise Porteše, kteří se při útěku z aktivní služby u vojenského útvaru dopustili vraždy a byli popraveni v Praze dne 9. srpna 1966. Přesto jsou považováni za poslední vojenské osoby popravené v poválečném Československu v procesu s politickým pozadím.⁴ I v jejich případě však nelze přesně vymezit hranici mezi obecnou a politickou delikvencí, přičemž první může posloužit jako prostředek k realizaci druhé.

Stíhání za politicky podmíněnou trestnou činnost se samozřejmě vojákům nevyhýbalo ani v období normalizace. Za instruktivní příklad může sloužit odsouzení pplk. PhDr. Jiřího Sedláka, CSc. Jednalo se o učitele Vojenské akademie Antonína Zápotockého v Brně. V dubnu 1969 prováděl přednášku na Krajské prokuratuře v Brně a vystupoval též na schůzi uliční organizace KSČ v Ivanovicích na Hané. Pod dojmem srpnové okupace z roku 1968 vyjadřoval veřejně pochybnosti o spojenectví s SSSR, o hegemonii dělnické třídy ve státě nebo zpochybňoval historický význam Února 1948. Dále se kriticky vyjadřoval k osobě Klementa Gottwalda, nastupující normalizační nomenklatuře KSČ a stejně hodnotil i osoby J. V. Stalina, L. Brežněva a celkově odmítl vpád vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Osobní statečnost nezůstala bez

² HANZLÍK, F.: *Diskriminace a perzekuce vojáků v Československu v letech 1945–1955*. Praha 2015, s. 97.

³ K tomu blíže HANZLÍK, F.: *Utajená vazba Hrdiny SSSR. Životní osudy Richarda Tesaříka v období poúnorových perzekucí v armádě 1948–1954*. Securitas Imperii I, 2017.

⁴ PEJČOCH, I.: *Vojáci na popravišti. Vojenské osoby, popravené v Československu z politických důvodů v letech 1949–1966 a z kriminálních příčin v letech 1951–1984*. Cheb 2011, s. 29.

odezvy a 10. prosince 1971 se v Brně konalo veřejné hlavní líčení senátu Vyššího vojenského soudu Tábor, kterým byl pplk. Sedlák odsouzen nepodmíněně na 10 měsíců odnětí svobody a zařazen k výkonu trestu v rámci první nápravně-výchovné skupiny.⁵ Naplnit měl skutkové podstaty trestných činů hanobení republiky a jejího představitele (§ 102 až 103 tr. zákona) a hanobení státu světové socialistické soustavy a jejího představitele (§ 104 tr. zákona). Z výše uvedeného se podává, že procesy s vojáky za jejich domnělou či skutečnou protistátní činnost měly masovou povahu nezákonného systému zejména v období, kdy jejich vyšetřování prováděly zpravodajské orgány v gesci ministra národní obrany, respektive samotného ministerstva (MNO) a podílely se na něm zejména vojenské složky státní prokuratury a státního soudu, byť ne výlučně. Definitivně v polovině 50. let, i v souvislosti s první vlnou stranických rehabilitací, tento systém zaniká. Politizace delikvence vojenských osob byla samozřejmě často všudypřítomná. Nicméně, týkala se vždy jednotlivých vyšetřovaných kauz. Tento proces samozřejmě ovlivňovala jednotná linie trestní politiky, kterou však nelze ztotožňovat s propracovaným systémem nezákonností tak, jak se uplatňoval nejvíce v letech 1948 až 1951. A právě na analýzu tohoto dramatického období se soustředí další výklad.

3. Typický průběh vyšetřování a podání obžaloby

Předsoudní stádium začalo obvykle zatčením podezřelého vojáka členy pátracího oddělení obranného zpravodajství (5. oddělení HŠ, HISu). Zatčení poté vypovídali a na základě informací z výslechů a shromáždění věcných důkazů z domovních prohlídek vypracovaly vyšetřující orgány trestní oznámení, jež se stalo podkladem pro následné soudní jednání. V případě, že při soudním projednávání věci vinna obžalovaných nebyla dostatečně prokázána či důkazně podložena, vstupovali do hry právníci, kteří v rámci obranného zpravodajství působili jakou soudní znalci. V případě rozporů či důkazní nouze mělo jejich odborné vyjádření rozhodující váhu. Se vznikem instituce státního soudu a státní prokuratury byla vrchním vojenským prokuraturám a vrchním vojenským soudům odňata kompetence soudit nejtěžší případy protistátní delikvence. Ke službě u státního soudu a státní prokuratury byli přechodně dle ust. § 4 a 13 zákona o státním soudu⁶ přidělováni vojenští soudci a důstojníci justiční služby. Poněkud atypicky platila pro řízení před státním soudem přiměřeně ustanovení trestního řádu z roku 1873 a nikoliv vojenského trestního řádu z roku 1912. Konkrétně se jednalo o ustanovení o procesu na úrovni krajského soudu.

Vyšetřující soudce na vojenském úseku státní prokuratury ve skutečnosti do procesu vyšetřování fakticky nezasahoval a jeho úloha obecně se stala převážně formální. Státní prokuratura však v praxi posílala věci k došetření a tak se věci často u vyšetřujících soudců hromadily. Vyšetřující soudce většinou mechanicky opakoval výslechy provedené již vojenským zpravodajci. Rozhodujícím bylo tedy trestní oznámení a připojený spisový materiál, který vznikal právě u orgánů obranného zpravodajství. Vojenská část státní prokuratury pak na jeho základě podávala obžalobu přímo ke státnímu soudu. K trestnímu oznámení se běžně přikládal doličný materiál jako zbraně, trhavinu, střelivo či dokumenty obsahující utajované informace. Z důvodu specifičnosti vojenské problematiky často vznikaly konflikty mezi vojenskými a civilními složkami státní prokuratury a státního soudu.

⁵ PROCHÁZKA, S. – NOVOTNÍK, J: *Vzpomínka po 40 letech*. Brno 2009, s. 57–58.

⁶ Zákon č. 232/1948 Sb. ze dne 6. října 1948 Sb., o státním soudu.

Orgány státní prokuratury a soudu projednávaly především nejtěžší případy velezrady a vyzvědačství. Dle zákona na ochranu lidovědemokratické republiky však projednával trestnou činnost vojáků také stupeň vrchního vojenského soudu a to méně závažné skutkové podstaty pobořování, sdružování proti republice, rozšiřování nepravdivých a poplašných zpráv, vyzrazení státního tajemství nepovolaným osobám, nedbalého uchovávání státního tajemství, urážek ústavních činitelů a podobně. Prokurátoři vrchní vojenské prokuratury v přidělených případech často kontaktovali přímo vojenské zpravodajce s žádostmi o další informace, které potřebovali k efektivnímu podání obžaloby. Cestou osobního styku se předávaly zejména údaje k morální či politické orientaci stíhaného vojáka, tedy informace zpravodajského charakteru. Do procesu vyšetřování a projednávání protistátní trestné činnosti vojáků náležel i justiční odbor MNO jako nejvyšší řídicí a správní orgán vojenské justice. Odbor měl také vystupovat jako kontrolní orgán nad vojenskými prokuraturami a vojenskými soudy. To se týkalo v prvé řadě trestně-právního oddělení justičního odboru, jehož součástí byla i tak zvaná trestní skupina. Skupina evidenčně sledovala a registrovala činnost vojenských justičních orgánů nebo vydávala pokyny administrativní, technické a organizační povahy. Meritorně projednávala pouze žádosti o milost. V souvislosti s reformou hmotného i procesního trestního práva v roce 1950 došlo k reorganizaci justičního odboru a jeho přeměně na Hlavní soudní správu MNO. Trestně-právní oddělení a trestní skupina zanikly a místo nich vzniklo prokurátorské a soudní oddělení.⁷

4. Administrativní výslechy v přípravném řízení a trestní oznámení

Přípravné řízení v moderně chápaném trestním procesu obsahuje sice mnoho záruk zachování zákonnosti orgány, jež je provádějí, ale navzdory tomu svou povahou k porušování právních předpisů poskytuje dostatek příležitostí. Už jen proto, že se v něm široce obchází zásada veřejnosti trestního řízení. Pro období největších nezákonností je v tomto ohledu zásadní otázkou rozlišování tak zvaných protokolů administrativních a protokolů jako výsledek soudního projednávání věci. Administrativní výslechy zatčených vojenských osob prováděly v prvé řadě vyšetřující orgány složek vojenského obranného zpravodajství, v době vrcholících politických procesů v armádě příslušníci 5. oddělení HŠ. Právní podmínky tohoto úkonu nebyly zcela jasné a pro vyhodnocení jeho povahy musí být vzato v potaz podání spočívající v samotném trestním oznámení. Lze obecně poznamenat, že administrativní výslech sloužil jako podklad a opora pro skutečnosti uvedené ve vlastním trestním oznámení.

Instruktivní je v tomto ohledu případ majora československé armády Claudia Šatany, příslušníka 2. protifašistického odboje, který byl 7. října 1950 popraven pro obvinění ze špionáže. Dne 26. ledna téhož roku na něj náčelník 5. oddělení HŠ podal trestní oznámení vojenskému oddělení státní prokuratury v Praze. Trestní oznámení po kvalifikační stránce neobsahovalo žádné bližší údaje, tedy jakou konkrétní skutkovou podstatu zákona na ochranu lidovědemokratické republiky měl zatčený svým jednáním naplnit. Tento dokument obsahoval čtyři rubriky – osobní data, trestní činy, důvody podezření a přitěžující okolnosti. K tomu byl připojen údaj o umístění ve vazbě od 7. října 1949. Důvody oznámení spočívaly v okolnostech, dle kterých měl major Šatana v letech 1946 až 1949 oznamovat bližší neurčenému vojenskému přidělení západní země různé údaje o československé armádě tvořící předmět státního tajemství. Pouze z kontextu lze dovodit, že se jednalo o představitele USA. Dále měl přechovávat ve svém bytě až do okamžiku zatčení bez úředního povolení střelné zbraně. Přitěžovat mu měla zejména ta skutečnost, že se

⁷ HANZLÍK, F. – POSPÍŠIL, J. – POSPÍŠIL, J.: *Sluha dvou pánů*. Vizovice 1999, s. 156.

jednalo o vyššího důstojníka se specifickým postavením, který musel vědět o závažnosti vyzrazených údajů pro bojeschopnost armády. Za přítěžující skutečnost se považovalo jeho prohlášení z měsíce září 1949, dle něhož byl odhodlán přehnout do ciziny. Od toho plánu jej měly odrazovat pouze rodinné vazby v Československu. Z hlediska údajné špionážní činnosti bylo trestní oznámení podepřeno právě a jen o zmíněný administrativní protokol o výslechu, který vyhotovily vyšetřující orgány 5. oddělení HŠ. U vynucenosti Šatanových výpovědí není nutné příliš pochybovat a je tudíž bez pochybností zřejmé, o jak klíčový dokument se jednalo, i když vznikl v předprocesním stadiu bez zákonného podkladu.⁸

Iluzi o právní nedůležitosti svých předsoudních výslechů podlehl i generál Heliodor Píka. Díky psychickému nátlaku a tendenční protokolaci vyšetřujícího soudce dr. Vaše generál Píka nakonec podsunuté formulace v protokolech podepsal s tím, že věřil v nezávislé soudní projednání. Nicméně, trestní senát Státního soudu v Praze mu k rozvedení jeho obhajoby nedal příležitost. Tak zvané administrativní výslechy svědků orgánů 5. oddělení měly obrovský význam i pro další průběh řízení. Když byl totiž Píkův spis 8. prosince 1948 předán Státní prokuratuře v Praze, bylo jasné, že vyšetřující soudce Karel Vaš v podstatě svými výslechy svědků pouze kopíroval ty administrativní protokoly o svědeckých výpovědích, které vyhotovili příslušníci 5. oddělení HŠ před podáním trestního oznámení.⁹ Pravdivé i nepravdivé skutečnosti zjištěné vojenskými zpravodajci tedy vojenská justice bez větších pochybností přebírala a uznávala jako relevantní podklady pro další řízení. Karel Vaš vydal v roce 2001 obsáhlé monografické pojednání, kde se pokouší obhajovat svou úlohu v Píkově případu. Po formální a právní stránce se jedná o ucelený text. Jeho autor ale zcela pomíjí mimoprávní aspekty celého případu, které však rozhodující měrou přispěly ke generálově odsouzení. Dr. Vaš argumentuje tak, že v administrativním výslechu sice Heliodor Píka vinu popíral, nicméně se do protokolu sepsaném vyšetřujícím soudcem k žalovanému jednání doznal a byl za to „po právu“ odsouzen.¹⁰ Na uvedené praxi se v podstatě nic nezměnilo ani po vzniku Hlavní správy VKR. Toho je přesným obrazem trestní oznámení, které vojenská kontrarozvědka adresovala Generální prokuratuře v Praze ve věci Josef Musil a spol. Kariéra generála Musila, Reicinova nástupce v čele 5. oddělení Hlavního štábu a náčelníka HIS, věrně vyjadřovala průběh represí a celkovou atmosféru doby. Ze strůjce politických procesů v armádě se mávnutím kouzelného proutku stala jejich oběť jako součást honu na celou rozvětvenou „bandu“ spikleneckého centra Rudolfa Slánského. Dokument ze 14. července 1953 se nikterak nezabýval právní specifikací oznamované trestné činnosti. Skupina šesti bývalých vojenských zpravodajců měla spáchat různými formami velezradu, vyzvědačství, sabotáž a vojenskou zradu. O jejich morálním profilu v souvislosti se stíháním vojáků po únorových událostech roku 1948 netřeba mít přehnané iluze. Nicméně, VKR text trestního oznámení koncipovala jako rétorické cvičení na téma třídních rozporů v poválečném světě. Stíhané zpravodajce představila jako agenty gestapa, světového imperialismu, spolupracovníků J. B. Tita a směs bývalých rakousko-uherských či buržoazních vojáků aktivně pracujících na všech frontách proti SSSR. Z hlediska sledovaného výkladu je však podstatné, že trestní oznámení se opíralo dominantně opět o výslechy stíhaných a administrativní výslechy více než pěti desítek svědků.¹¹ K tomu dále přistupoval problém nezaujatosti znaleckého zkoumání.

⁸ ABS, fond Vyšetřovací spisy, vyšetřovací materiál V 5977, MNO HŠ – 5. oddělení. Věc: mjr. Claudius Šatana – trestní oznámení.

⁹ Rozsudek Městského soudu v Praze 56 T 7/2001 ze dne 15. června 2001, str. 16 [online], [cit. 15-4-2017]. Dostupné z: <www.policie.cz/clanek/pravomocne-rozsudky.aspx>

¹⁰ VAŠ, K.: *Moje perzekuce v právním státě aneb epochální výlet české justice do 50. let XX. století*. Praha 2001, s. 56.

¹¹ ABS, fond Vyšetřovací spisy, vyšetřovací materiál V 2457. Musil Josef a spol. Seznam svědků. str. 32–35.

5. Otázka objektivit vojenských znaleckých posudků

Důležitou částí politických procesů s vojáky se po roce 1948 stala i soudně-znalecká činnost příslušníků 5. oddělení HŠ. I když se jednalo o vojenské zpravodajce, významně svými znalostmi i manipulacemi ovlivňovali průběh soudního projednávání věci a to za situace, kdy se objevily sporné body. Ty totiž mohly narušit koncepci procesu. Většinou se jednalo o osoby s právníkům vzděláním, které se soustředily na proces shromažďování důkazů a na kompletaci podkladů pro trestní oznámení. Do jejich kompetence spadalo například posuzování dokumentů nalezených při domovních prohlídkách u zatčených vojenských osob a to především z hlediska jejich utajování. Instrukce znalců měla přibližně stejný obsah, jako je tomu v dnešní struktuře trestního řízení. Přibírali se do maximálního počtu dvou v případě, že skutkové okolnosti případu vyžadovaly zvláštní odborné znalosti. Znalci nesměli být vyslýcháni jako svědci, nesměli být členy soudu a jejich odborné vyjádření mělo ve formální rovině podobu standardního důkazního prostředku. Volba znalců příslušela v prvé řadě vyšetřujícímu soudci a v trestním řízení s vojenskými osobami se preferovalo přizvání znalců v postavení vojáků. Nadřízený takových znalců mohl odepřít jejich povolání k případu, pokud tato okolnost ohrožovala zájem jejich služby. Do rukou vyšetřujícího soudce poté znalci skládali přísahu a mělo jim být umožněno pracovat se soudním spisem.

Takto právně bezvadně vymezovala postavení vlastních příslušníků ve znalecké činnosti publikace 5. oddělení HŠ z roku 1949, která komplexně řešila stíhání vojenských osob ve své kompetenci.¹² 5. oddělení HŠ se pro své potřeby pokoušelo obecná ustanovení právních předpisů modifikovat tak, aby byla účinně použitelná (respektive zneužitelná) pro potřeby stíhání protistátní činnosti. Za tímto účelem vydalo vlastní nedatovanou prozatímní směrnici pro vojenské znalecké posudky, jejíž původ lze nepřímou cestou určit do roku 1946.¹³ Samozřejmě se jednalo o tajný dokument, který ve své podstatě formuloval zvláštní požadavky na „zpravodajský posudek“ v případech vyzvědačství, záškodnictví, sabotáží či jiných případech narušujících obranyschopnost státu. V těchto věcech měly podle zmíněné směrnice vystupovat jako nejerudovanější odborníci právě důstojníci obranného zpravodajství. Jejich znalecké posudky mohly mít podobu ústní či písemnou a být, jak už bylo naznačeno, určeny různým procesním subjektům – veřejnému žalobci, vyšetřujícími soudci či přímo soudu. Znalecké posudky z oboru vojenského zpravodajství v sobě skrývaly jistou možnost zneužití tím, že ve spisu byly vedeny jako důvěrné, respektive tajné. Po skončení vyhledávání do něj mohla stíhána vojenská osoba nahlédnout a z toho důvodu se nedoporučovalo do posudku uvádět citlivé tajné informace, jež by mohly být vyraženy ke škodě obrany státu. To samozřejmě znalci – zpravodajci umožňovalo vyvozovat žádoucí závěry bez úplného odůvodnění v textu posudku. Písemný znalecký posudek v oboru vojenského zpravodajství se standardně členil na pět částí – úvod, všeobecnou část, konkrétní část, rozbor prozrazených dokumentů a určení škody. U složitějších případů se doporučovalo ustanovovat zásadně dva znalce. Jednoho zpravodajce a druhého vojenského specialistu (například v oboru zbrojní služby, vojenských vynálezů apod.).

Za nejdůležitější část posudku se považovala závěrečná část z hlediska určení či ocenění výše škody. Zde bylo řešeno zcela základní dilema, co je vůbec v oboru protistátní vojenské delikvence pod pojmem škoda chápáno.¹⁴ Diskuze o důležitosti výše škody pro právní kvalifikaci případu se přímo vázala na otázku aplikace konkrétních skutkových podstat.

¹² ABS, prozatímní fond 302, inv. č. 302-539-10. Stíhání vojenských osob a součinnost orgánů OZ, MNO – 5. oddělení HŠ, čj. 23 294 Dův. – hl. št. 5. odděl. 1949, Praha 1949, s. 41–42.

¹³ ABS, prozatímní fond 302, inv. č. 302-541-2. Prozatímní směrnice pro vojenské znalecké posudky, MNO – 5. oddělení HŠ, evidenční číslo 49, tajné, 140 stran, nedatováno.

¹⁴ Tamtéž, podrobný výklad na s. 108–121.

Za klíčové se v tomto ohledu považovalo ustanovení o vojenské zradě dle § 6 zákona na ochranu republiky z roku 1923 a ustanovení § 272 vojenského trestního zákona z roku 1855 o nešetření služebních předpisů. Zmíněné skutkové podstaty se již staly předmětem předcházejícího výkladu. V případě vojenské zrady zastávali právníci 5. oddělení HŠ to stanovisko, že výše škody nemá vliv pro kvalifikaci jednání a určení výše trestní sazby a promítala se do celkového právního hodnocení pouze jako všeobecná přitěžující okolnost. To naopak neplatilo v případě ztráty vojenských spisů dle § 272 vojenského trestního zákona. Tento rozdíl, dle současné trestní terminologie, spočíval ve své podstatě v rozdílu mezi ohrožovacím deliktem, pro jehož dokonání stačí navození reálného nebezpečí či ohrožení právem chráněného zájmu, a deliktem, jehož zákonným znakem se stalo způsobení reálné újmy či škody. Ocenění vzniklé škody představovalo pro znalce snad největší problém a to zvláště v případě vyzvědačství páchaného vojáky. Trestní spisy totiž často po předložení znalci neobsahovaly konkrétní indicie, že utajované skutečnosti skutečně byly vyraženy. Jindy zase situace v zavedeném vyhledávání sice směřovala k prokázání toho, že utajované skutečnosti byly cizí moci vyraženy, nepodařilo se však zjistit, o jaké utajované věci konkrétně šlo. Někdy se zase podařilo prokázat pouze vyražení informací z veřejných zdrojů, jinde zase jejich vyražení nikoli cizímu státu, ale pouze jisté zájmové či politické organizaci. Velmi důležitým se stala též kvalifikace uniklých skutečností na vojenské, politické či hospodářské. Vojenští znalci ani vojenská justice se neshodli v základním východisku, zda škodu lze chápat pouze ve smyslu materiálním či škodou je i ohrožení abstraktně chápaných zájmů obranyschopnosti republiky jako právního statku. V době míru vojenské soudy zastávaly to stanovisko, že škodu představují výlohy a náklady, jež je nutné vojenské správě zaplatit, aby ztracené či vyražené věci mohly být nahrazeny. Tento ve své podstatě zcela absurdní závěr odmítl velmi záhy i Nejvyšší vojenský soud v rozsudku čj. P 276/26/11 ze dne 14. května 1927. Škodou dle tohoto rozhodnutí není pouze škoda na majetku vyjádřitelná v penězích, nýbrž i poškození jiných právních statků, například a v neposlední řadě vojenské bezpečnosti státu nebo zájmu vojenské služby. V opačném případě by byla těžko dovoditelná trestní odpovědnost například v případě vyražení informací ohledně mobilizačních příprav nepřátelskému státu či organizaci. Stanovisko vojenských zpravodajců v roce 1946 se tedy ustálilo na tom, že vojenský znalec hodnotí nejdříve škodu vojenskou, tedy z hlediska zájmů obrany země, a až poté škodu majetkovou vzniklou státu, armádě nebo potažmo vojenské správě.

Jak ve skutečnosti vznikaly vojenské znalecké posudky v režii 5. oddělení HŠ objasnil ve své výpovědi z května roku 1950 bývalý právník této složky a to v rámci první vlny odhalování nezákonností. Ilustrativní byla například praxe vojenského znalce mjr. Štěpána Pecky, který působil jako znalec u vojenských i civilních senátů státního soudu. Ten nešetřil citlivost projednávané věci a o každém podaném posudku referoval náčelníkovi 5. oddělení HŠ přímo krátkou cestou. Vojenské znalecké posudky se většinou vyhotovovaly až v průběhu samotného soudního přelíčení konkrétní protistátní věci. Postupovalo se vždy dle podobné šablony, kdy úvod o mezinárodně-politické situaci a metodách práce nepřátelských zpravodajských služeb se stále opakoval a konkrétní údaje se doplňovaly až poté dle spisu. Mjr. Pecka při vykládání rozsahu vyrazených tajných informací kopíroval praxi státního soudu, kdy za tajnou se považovala i informace o počtu obyvatel určitého města. Pokud se tento počet srovnával se staršími demografickými údaji, mohlo se například v nepřátelské cizině při růstu počtu obyvatel usuzovat na míru růstu průmyslové výroby. Nelze to označit jinak, než za extenzivní a kriminalizující přístup. U státního soudu se vyvinula praxe, kdy znalec přes podání písemného posudku byl zván k poradě senátu před vynesením rozsudku tak, aby podtrhl protistátnost a nebezpečnost jednání obviněného. Došlo též na přímé přizvání právního experta k těmto poradám, kdy ten zdůrazňoval zájem

5. oddělení HŠ na ochraně státního tajemství SSSR.¹⁵ Později pplk. Pecka upozorňoval náčelníka HIS gen. Musila, aby k trestním oznámením připojovaly výsledkové orgány dokumenty skutečně utajované, protože zejména u písemnosti již neplatných měl při soudním jednání obrovské problémy vyložit, že tyto dokumenty jsou skutečně tajné.¹⁶ Demonstrativní příkladem toho, jakou roli v procesech s vojáky měly znalecké posudky, opět demonstruje případ odsouzení gen. Heliadora Píky. V jeho věci vznikl tzv. „Zadinův znalecký posudek“ s tím účelem, aby byl Píka odsouzen k absolutnímu trestu. Na účel tohoto důkazního prostředku ukazuje i fakt, že plk. Karel Zadina se v roce 1968, tedy v období revize nezákonností a počínajících soudních rehabilitací, zastřelil.¹⁷ Jeho znalecký posudek sehrál v trestním řízení klíčovou roli, což bylo vyjádřeno i v odsuzujícím rozsudku, jenž tvrdil, že znalecký posudek byl široce a logicky zdůvodněn. Zabýval se důkladně podrobnostmi, které vyšly během hlavního líčení najevo. Soud uznal znalecký posudek za perfektní a zohlednil jej jako základní podklad pro konstrukci Píkova trestu smrti.¹⁸ Neprávo se však nestalo právem ani za situace, když formálně jako spravedlnost sama působilo. Důkaz z takového posudku vyvozený nemohl být objektivně správný. Všechny zmíněné skutečnosti v souhrnu již otevíraly cestu k otevřenému porušování zákonosti.

6. Nezákonnosti, násilí, provokace a vynucená doznání

Dne 29. srpna 1951 podepsal náčelník Hlavní soudní správy MNO plk. práv. dr. Jaroslav Kokeš zvláštní zprávu pro ministra národní obrany. Tento dokument shrnoval šetření proti některým příslušníkům bývalé HIS. Ohledně nezákonností Reicinovy složky vzniklo v průběhu tažení proti Rudolfovi Slánskému mnoho oficiálních písemností, ale málokterý z nich na tak malé a zároveň koncentrované ploše vyjadřuje přesvědčivě brutální podstatu celého systému. Bývalí příslušníci OBZ, 5. oddělení HŠ a HIS připravovali za účelem odklizení nepohodlných osob justiční vraždy, na základě jejich vyšetřovacích metod spáchalo několik vyšetřovaných osob sebevraždu a páchali další trestnou činnost, přičemž představitelé vojenské justice, jinak právníci v uniformách, jejich činnost kryli. Výslovně jsou zde uváděna jména doktorů Vaše, Viesky, Tichého a Vaňka. Vyšetřování Nižší vojenské prokuratury v Praze odhalilo masivní porušování svěřené služební moci, zejména sadistické vyšetřovací metody. Za hlavní iniciátory zla označovala zpráva štábního kapitána Františka Pergla, který spravoval nechvalně proslulou věznici a sadistickým týráním „připravoval“ zatčené vojáky na výslechy. Podplukovník Karel Bohata zase jako zástupce náčelníka¹⁹ výsledkového oddělení používal soustavně při výsleších brutálního fyzického i psychického násilí. A konečně plukovník Richard Mysík vedl pátrací oddělení HIS a do dějin vojenské justice vešel jako hlavní hybatel obudného systému provokací. Ten zcela bez zábran připravoval proti vojenským osobám lstivé léčky, na jejichž základě byla masa vojáků zatčena, vyšetřována a uvězněna. Agent-provokatér v rozhodném okamžiku z případu zmizel či byl jinak „vyveden“. Trestní oznámení pak věc vylíčila se zastřením provokace jako

¹⁵ Vojenský historický archiv v Praze (VHA), fond MNO, inv. č. 1670, sign. 11/4, karton 453, čj. 00317 – DS/53. Poznatky býv. právníka 5.odděl. hl. štábu. Vyjádření, s. 3–4.

¹⁶ HANZLÍK, F.: *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc. 1945–1950*. Praha 2003, s. 222.

¹⁷ Rozsudek Městského soudu v Praze 56 T 7/2001 ze dne 15. června 2001, str. 9 [online], [cit. 10-05-2017]. Dostupné z: <www.policie.cz/clanek/pravomocne-rozsudky.aspx>

¹⁸ VAŠ, K.: *Moje perzekuce v právním státě aneb epochální výlet české justice do 50. let XX. století*. Praha 2001, s. 49–50.

¹⁹ BĀRTOVÁ, M.: *Ludvík Souček, přednosta výsledkové skupiny 5. oddělení Hlavního štábu MNO v letech 1949–1951*. In: Sborník Archivu bezpečnostních složek. Praha 2016, s. 115.

zcela samovolně vzniklý kriminální čin.²⁰ Dotčená jména, osoby i hlavní okruhy jejich nezákonné činnosti poslouží jako vodítko pro následující výklad. Jen pořadí povede od provokací, přes nezákonné věznění až po brutálně prováděné výslechy tak, aby sledovalo časovou posloupnost přípravného řízení před podáním trestního oznámení.

Nejvíce provokací vůči vojenským či civilním osobám provedli Reicinovi a Musilovi zpravodajci zhruba v letech 1948 až 1950, kdy jejich počet rostl v řádu do desítek akcí. Prvním způsobem provokace se stalo doručování zfalšovaných poštovních zásilek vybraným vojákům od jejich kolegů, kteří již uprchli z republiky i armády do západních a tudíž nepřátelských kapitalistických zemí. Adresát buď doručení zásilky od orgánů 5. oddělení HŠ oznámil týmž orgánům nebo tak neučinil. V negativním případě nastal zástupný důvod pro zatčení a vyšetřování, respektive kompromitaci a získání ke spolupráci. Dalším „osvědčeným“ postupem se stalo přímé zatčení daného vojáka či skupiny, přičemž při domovních prohlídkách vojenští zpravodajci podstrčili do prohlížených prostor uměle vyrobené protistátní tiskoviny, letáky či úřední spisy utajovaného charakteru, které bylo zakázáno v soukromém obydlí přechovávat. Nejpropracovanějším stupněm provokací se stalo organizování protistátních odbojových skupin, kdy agent-provokatér kolem sebe vytvořil umělou ilegální skupinu z vojenských či civilních osob za účelem protirežimních akcí, které se buď neuskutečnily, nebo pouze částečně a řízeně. Nejznámější takovou akcí byla Musilova konstrukce pod krycím označením „Boží mlýny“.

Pod vedením náčelníka pátrací skupiny plk. Richarda Mysíka zase pracoval agent pplk. Josef Hruška, který pronikl do již existující skupiny „Pravda zvítězí“ (PZ) a začlenil do ní maximum vojenských osob. Pplk. Hruška, důstojník z povolání ve výslužbě, působil od roku 1947 jako vázaný spolupracovník 5. oddělení HŠ s řídicím orgánem plk. Mysíkem. Od roku 1947 Hruška na Mysíkův příkaz pracoval v národně-socialistické straně a podával hlášení ze stranických schůzí, za což se mu dostávalo pravidelné materiální a finanční odměny. V létě 1948 na Mysíkův příkaz Hruška vstoupil do organizace PZ, podával o její činnosti zprávy, její činnost organizoval a řídil. V prosinci 1948 Mysík nechal Hrušku jako nepohodlného zatknout a v následném procesu byl Hruška za velezradu a vyzvědačství odsouzen k trestu smrti.²¹ V rámci zatýkání a činnosti skupiny PZ byl Hruškou kontaktován i gen. Karel Kutlvašr, vojenský velitel a hrdina Pražského povstání, a obdržel od státního soudu za vyprovokovanou odbojovou činnost doživotí. Osud pplk. Hrušky je příkladem toho, že mlýnské kameny provokací často semlely i provokatéra, který věděl příliš mnoho o kolotoči nezákonnosti. Naznačený případ jen demonstruje zaběhlý mechanismus, kdy plk. Mysík jako „mistr provokací“ se svou pátrací skupinou spolupracoval při osnování provokací v podstatě se všemi orgány obranného zpravodajství i s 2. (zpravodajským) oddělením HŠ. Naznačený styl práce dostal i speciální slangový název jako „mysíkovština“.²² Někdy však provokace vykazovala prvky jisté neprofesionality a o „mistrovství“ nebylo možné hovořit. Například počátkem roku 1949 došlo z popudu plk. Mysíka k zatčení civilní zaměstnankyně MNO paní Veselé. Do kabelky jí vojenští zpravodajci v nestřeženém okamžiku vložili dva tajné spisy, popsaný kopírovací papír a falešný cestovní pas, který pro účely kompromitace a provokace vytvořili Mysíkovi zpravodajci. Výslechové orgány 5. oddělení HŠ o provokaci samozřejmě věděly a paní Veselou donutily k doznání. Obviněná se poté dostala do vazby Stát-

²⁰ VHA, fond 100/52, karton 32, a. j. 216 – MNO, HIS, OBZ. Zpráva o šetření proti některým příslušníkům býv. HIS, čj. 002034 HSS, str. 1–2.

²¹ *Návrh na obnovu trestního řízení ve prospěch J. Hrušky, nástin vývoj kauzy Kutlvašr a spol. (květen 1965)*. In: Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech, díl III.. Praha 2004, s. 62.

²² HANZLÍK, F. – KONEČNÝ, K.: *Čs. vojenský exil pro obnovu demokracie v Československu po únoru 1948*. Brno 2009. s. 47.

ni bezpečnosti do věznic v Praze na Pankráci. Příslušníci StB brzo vojenské zpravodajce informovali o tom, že zajištěný cestovní pas je již neplatný po lhůtě, nepotvrzený a paní Veselá by se s ním nedostala po kontrole ani za teritorium hlavního města. Nic to nezměnilo na jejím pravomocném dlouholetém odsouzení.²³

Druhým základním stadiem nezákonností se stalo omezení osobní svobody vyšetřovaných vojenských osob. Za nechvalně proslulou platila v tomto ohledu věznice obranného zpravodajství v Kapucínské ulici 2 v Praze 4 na Hradčanech v blízkosti legendární Lorety, pověstný „Domeček“. V jeho čele stál sadistický správce štábní kapitán František Pergl. Zde uvězněné osoby musely podstoupit především promyšlené fyzické a následně duševní útrapy a to mnohdy i po dobu dlouhých měsíců. Po roce 1949 již používání fyzického násilí vůči vyšetřovancům nabylo zcela pravidelné podoby, jehož důsledkem se stala mnohá zranění jako vyražené zuby, zlomená žebra či prasklé ušní bubínky. Štábní kapitán Pergl bránil poskytování lékařské péče a vězňům poskytoval lék tenofthalin, jehož aplikací vznikaly tělesné slabosti a silné průjmy. Lékařské ošetření se poskytovalo jedině v případech ohrožení smrtí. Mašinerie násilí však zase nebyla tak bezduchá a činily se i výjimky tak, jako v případě mjr. Jaromíra Nechanského a jeho ilegální výzvědné činnosti. Vojenský prokurátor pplk. dr. Vieska chtěl z jeho případu udělat veřejný monstrproces, a proto nabádal vojenské zpravodajce, aby jej v Domečku fyzicky netýrali. Hrozilo totiž nebezpečí, že před soudem by Nechanský o týrání před veřejností rozhodně nemlčel. Nátlaku se však také nevyhnul, protože musel spát při ostrém světle s rukama na dece a k výsledku docházel pravidelně hladový a zmrzlý.²⁴

Nutno k věci poznamenat, že týrání zatčených vojáků nebylo excesem jednotlivců, nýbrž cíleně budovaným systémem nezákonností. Někdy v průběhu měsíce ledna 1949 si totiž náčelník HIS plk. Musil kapitána Pergla pozval k osobnímu pohovoru, protože ho velmi dobře znal z jeho přecházející vojenské kariéry. Pergl Musila upozornil na své charakterové vady, protože si byl vědom svých osobních sadistických sklonů. Musilovi řekl, že se neudrží a bude vězně v Domečku týrat a bude poté zákonitě za překračování pravomoci odsouzen a uvězněn. Náčelník HIS tato fakta nikterak nekomentoval, protože právě takového krutého dozorce pro týrání vězňů potřeboval.²⁵ Hradčanský domeček platil za zvláště brutální místo, kde systém týrání vězňů po roce 1948 ve své podstatě vznikl daleko dříve než například v pověstné „civilní“ věznici pro politické vězně v Praze-Ruzyni. Kolotoč nezákonností se však zastavil v květnu roku 1951, kdy akci proti tomuto zařízení nařídil sám náčelník Hlavní soudní správy MNO, generál vojenské justice doc. JUDr. Jaroslav Kokeš. Na činnosti se podíleli i zástupci generální vojenské prokuratury. Vojenští zpravodajci si činili na svou vyšetřovací věznici suverénní práva, takže kontrola mohla proběhnout pouze formou nočního přepadu.²⁶ Do tohoto razantního zásahu se systém udržoval v chodu systémem krytí vlastních nezákonností. Při soudním projednávání před státním soudem se jeden z řady obviněných, škpt. Václav Padevět, zmínil o tom, že byl spolu se spoluobviněnými denně těžce bit. František Pergl měl být zatčen a vyšetřován, nicméně gen. Musil jako náčelník HIS jej vyličil jako vzorného vězeňského správce a praxe týrání při vazbě a vyšetřování mohla dále nerušeně pokračovat do jara již zmíněného roku 1951.

²³ VHA, fond 100/52, karton 32, a. j. 216 – MNO, HIS, OBZ. Poznatky písařky výslechového oddělení Dagmar Marešové, s. 9–10 (respektive 300–301).

²⁴ ŠOLC, J.: *Znamení trojského koně. Životní příběh majora Jaromíra Nechanského*. Praha 2008, s. 178.

²⁵ VHA, fond 100/52, karton 32, a. j. 216 – MNO, HIS, OBZ. Poznatky písařky výslechového oddělení Dagmar Marešové, s. 20 (respektive 257).

²⁶ KRATOCHVIL, J.: *Žalují I. Svědectví a myšlenky o deformacích stalinské justice v Československu*. Praha 1990, s. 83.

A konečně se výklad může dostat ke třetí fázi „práce“ Reicinových a Musilových zpravodajců, tedy k vlastní praxi výslechové či vyšetřovací, jejímž produktem se staly nezákonné důkazy popírající zásadu zjištění materiální pravdy v trestním řízení. Jednalo se v podstatě o opakování fyzického a psychického nátlaku v průběhu vazby v „Domečku“ s cílem protokolace takové výpovědi, které odpovídala záměru vyšetřovatelů či konstrukci tohoto kterého procesu. Nejhorší pověst v tomto ohledu získala realizační a výslechová skupina („R“ – oddělení nebo „E“ – skupina) 5. oddělení HŠ MNO a v jejich řadách náčelník pplk. Ludvík Souček a jeho zástupce pplk. Karel Bohata. Vyšetřování trvalo v některých případech i více než jeden rok a ke státnímu soudu se věc dostala až poté, co vyšetřovatelé měli jistotu o tom, že zmanipulování vyšetřovaných je zadokumentované a nezvratné. Například u jmenovaného pplk. Bohaty se surovost výslechových metod pevně snoubila s neschopností výslechového pracovníka, protože měl velmi špatnou paměť. Každou informaci mu bylo nutné alespoň třikrát opakovat a mnohdy ani to nestačilo k zapamatování. Proto pro něj nebylo ani těžké konstruovat nepravdivé výpovědi či doznání dle vlastních nápadů, protože reálné informace si stejně velmi těžce vybavoval. S výsledky vyšetřování či provokací poté často manipuloval i sám Bedřich Reicin, jenž například rozhodoval, zda neoznámení protistátního trestného činu vojákem bude řešeno kázeňsky, trestním oznámením nebo pokusem získat kompromitovanou vojenskou osobu ke zpravodajské či informátorské činnosti ve prospěch obranného zpravodajství. Nezákonosti v průběhu vyšetřování často dostávaly i další překvapivý rozměr. Vojenští zpravodajci si často přivlastňovali majetek vyšetřovaných, prováděli různé machinace s automobily, byty či bytovým zařízením atd.²⁷ Za takové situace lze o reálnosti vyšetřované trestné činnosti s právem a úspěšně pochybovat. Avšak ani v procesu následných rehabilitací nedošlo k úplné nápravě veškerého porušení práva.

7. Pokusy o nápravu křivd a rehabilitace

Otázka odčinění vlastních nezákonností provázela vládu KSČ od 50. let až do roku 1989 a do dnešních dní je součástí českého právního řádu, respektive sociálně-politické reality. To se týká obecně celé civilní společnosti, ale i otázky nápravy křivd vůči bývalým vojákům, kteří se z různých důvodů dostali do konfliktu s mocí – ať se již jednalo o konflikt skutečný nebo naopak účelově vykonstruovaný. Nástroje k nápravě měly a mají různou povahu. Existovaly zde stranické rehabilitační komise, probíhaly soudní rehabilitace dle rehabilitačních zákonů z let 1968 a 1990 či pokusy o nápravu procesních pochybení cestou zvláštních opravných prostředků v rámci trestního řízení. V prostředí polistopadového československého a českého právního řádu zasáhly do oblasti odškodnění také zákony o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu²⁸ a zákon o účastnících odboje a odporu proti komunismu.²⁹

Pokusy o rehabilitace vojenských osob se staly samozřejmě součástí obecného proudu snah o odčinění nezákonností, jehož prvotním hybatelem se stala samotná KSČ, která tyto zlořády svou politikou garantovala. Jednalo se o čtyři, respektive pět komunistickou stranou vytvořených orgánů: Barákova komise (ustavená politickým byrem ÚV KSČ od ledna 1955 do září 1957), Kolderova komise (činná od září 1962 do dubna 1963), barnabitská komise (ustavená stranickými orgány v roce 1963 k prošetření případu tzv. slovenských buržoazních nacionalistů), Pillero-

²⁷ VHA, fond 100/52, karton 32, a. j. 216 – MNO, HIS, OBZ. Zpráva o šetření proti některým příslušníkům býv. HIS, čj. 002034 HSS, s. 3 příložené zprávy.

²⁸ Zákon č. 198/1993 Sb. ze dne 9. července 1993.

²⁹ Zákon č. 262/2011 Sb. ze dne 20. července 2011.

va komise zřízená ÚV KSČ (duben 1968 až květen 1969) a případně normalizační komise z dubna 1971, jejímž cílem se stala ve své podstatě revize Pillerovy komise. Práce Barákovy i Kolderovy komise se nesla v duchu rozporuplnosti a neochoty stranických orgánů o důsledné odčinění nezákonností. Tak například Kolderova komise dostala přes 7 000 žádostí o přezkoumání rozsudků, přičemž reálně prověřila pouze 263. Příklad Kolderovy komise dokládá, že stranické rehabilitace byly značně vzdáleny představě o rehabilitacích právních. Sice zde působili pozdější reformní komunisté jako například Alexander Dubček či Lubomír Štrougal. Komise byla také členěna do odborných subkomisí. Nicméně, výsledek se sbíhal to zprávy, jež dostala přízvisko „politická“.³⁰ Zpráva tak zvané Pillerovy komise zase tvrdě kritizovala činnost Barákových komisí, které ve své podstatě žádné rehabilitace neprováděly. Soudně rehabilitováno bylo pouze velmi malé množství poškozených a jen jedinci se dočkali stranické rehabilitace a nikdo nebyl zařazen na funkci odpovídající jeho kvalifikaci. Při revizi procesů navíc došlo ke konstrukci nových obvinění při další „vlně“ politických procesů a politické byro opět určovalo výši trestů.³¹

Zmíněný vývoj našel svůj odraz i v dění v rámci rezortu MNO, když v lednu roku 1965 předložil tehdejší ministr národní obrany ČSSR gen. Lomský předsednictvu ÚV KSČ zprávu o přezkoumání postihu bývalých vojáků z povolání a záložních důstojníků v období let 1949–1953. Zpráva se stala výsledkem práce dvou komisí. První z nich projednala případ generála Bedřicha Reicina a jeho spolupracovníků zejména z řad obranného zpravodajství v počtu celkem 10 případů. Druhá komise pracovala v gesci náčelníka kádrové zprávy MNO ve spolupráci s krajskými vojenskými správami a též orgány KSČ. V rámci všech krajských vojenských správ došlo k přezkoumání více než 4000 osobních dokladů. Podrobně se zkoumalo 432 případů a 89 žádostí. Celkově krajské vojenské správy přezkoumaly 521 případů, přičemž 213 dále doputovalo úředním postupem na MNO. Rehabilitační komise MNO jednala celkem dvacet dvakrát a projednala dohromady 267 případů, přičemž v květnu 1965 zůstalo stále nevyřízeno kolem 100 kauz. Tyto počty, ač poměrně rozsáhlé, však neodrážely skutečný rozsah perzekucí v československé armádě po únoru roku 1948. Dle jednoho z odhadů bylo v letech 1948–1952 jen státním soudem odsouzeno celkem 1169 osob³², přičemž případy s politickým podtextem judikovaly i soudy soustavy vojenských soudů. Rehabilitační komise u MNO přezkoumávala též případy bývalých velitelů československé armády, kteří byli internováni v táborech nucených prací Mírov. Jak byly rehabilitace 60. let podmíněné, ilustruje i případ bývalého příslušníka 5. oddělení Hlavního štábu plk. Bohumíra Nyče, který se podílel na falšování důkazů v procesu s generálem Píkou. V souvislosti s procesy generálů Reicina a Musila Nyč vykonal nepodmíněný trest odnětí svobody v délce osmi let. Nejvyšší soud rozhodl v červnu 1964 v jeho případě o zproštění obžaloby a zastavení trestního stíhání vzhledem k amnestii prezidenta republiky ze dne 9. května 1960. Potom následovalo rozhodnutí rehabilitační komise MNO o vrácení hodnosti plukovníka a příznání vojenského důchodu ve výši 1200,- Kč měsíčně.

Zcela radikální změnu v postojích a přístupu ke všem obětem politických perzekucí 50. let, mezi nimiž důležité místo zaujímaly právě bývalé vojenské osoby, přinesl reformní proces let 1968/1969. Jeho hlavním výsledkem na poli odčinění nezákonností bylo vydání zákona č. 82/1968 Sb. o soudní rehabilitaci s účinností od 1. srpna 1968. I když se jednalo na tehdejší poměry o zásadní legislativní počín, vymezoval otázku rehabilitace poměrně úzce. Rehabilitace se dle zmíněného

³⁰ UHER, J.: *Zo zákulisia rehabilitácií. Tajomstvo Kolderovej komisie*. Bratislava 2001, s. 16.

³¹ *O procesech a rehabilitacích I. Zpráva „Pillerovy komise“ o politických procesech a rehabilitacích v Československu v letech 1949 až 1968*. Praha 1990, s. 165.

³² VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol: *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl I*. Praha 2003, s. 339.

zákona týkala tak zvaných protistátních trestných činů, což znamenalo především trestných činů proti republice dle první hlavy trestního zákona a trestných jednání s nimi souvisejících. Taktéž zákon věnoval pozornost již naznačenému řešení problematiky zařazování vojenských osob do táborů nucených prací. Soudní rehabilitace byla založena na zásadě individuálního přezkoumávání pravomocných soudních rozhodnutí a to ve vztahu k těm hmotněprávním i procesním ustanovením, jež platila v době původního rozhodování. Měla tak být zachována kontinuita tohoto právního předpisu s ustanoveními o stížnosti pro porušení zákona a o obnově jakožto institutů trestního práva procesního.³³ V důvodové zprávě k zákonu se sice přiznávalo, že nesprávné trestní rozsudky lze odstranit cestou již zmíněných mimořádných opravných prostředků, nicméně se přiznávalo, že se jedná pro postižené občany o cestu obtížnou a komplikovanou. Speciální zákonná úprava měla rehabilitaci urychlit a usnadnit. Tento zákon se pokusil obnovit zákonost pouze v oblasti aplikace trestně právních norem. Rehabilitoval pouze odsouzení, která byla nezákonná pro nelegální postup při výkladu a provádění kodexů trestního práva hmotného a procesního.³⁴ Soudní rehabilitace z roku 1968 dle tehdejších názorů nepředstavovala popření socialistické zákonosti, nýbrž její naplnění, byť pouze pro oblast nezákonného rozhodování v oblasti tzv. politických trestných činů.

O realizaci soudních rehabilitací v působnosti vojenské prokuratury vypovídá více než výmluvně dokument Hlavní vojenské prokuratury z 10. března 1970, který navíc reflektuje posuny názorů vojenské justice po vypuknutí normalizace.³⁵ Autoři zprávy především kritizovali značnou benevolentnost rehabilitačního zákona při průlomu do právní moci rozsudků v oblasti protistátní trestné činnosti, které byly na počátku 70. let již i více než dvacet let v právní moci. Údajně se jednalo o tlak „protisocialistických sil“ v době legislativního zrodu tohoto právního předpisu, který výrazně formoval jeho konečnou podobu. V případě § 15 rehabilitačního zákona (zrušení původního pravomocného rozsudku v přezkumném řízení a jeho nahrazení novým rozsudkem „rehabilitačního“ vojenského soudu) zpráva kritizovala možnost zrušit v podstatě každé původní rozhodnutí bez ohledu na jeho věcnou správnost. Údajně se při použití násilí v původním řízení nezohledňovaly další důkazy získané bez použití fyzického či psychického nátlaku, které svědčily o pachatelově vině. Za velmi diskutabilní zpráva považovala i aplikaci § 21 rehabilitačního zákona, který se týkal zvláštních ustanovení pro věci přezkoumávané na podkladě stížnosti pro porušení zákona. Generální prokurátor zde musel obligatorně tuto stížnost podat právě v případě protistátních trestných činů, což mohlo jejich pachatele zvýhodňovat vůči pachatelům ostatní delikvence, kteří byli odkázáni pouze na ustanovení § 266 odst. 1 trestního řádu. Zde generální prokurátor mohl tuto stížnost u Nejvyššího soudu podat. Jednalo se tudíž o fakultativní úkon. Výsledkem toho měla být situace, kdy u závažných trestných činů proti republice mělo dojít k „plnější“ rehabilitaci. Jednalo se samozřejmě o kritiku právně-politických postulátů z doby Pražského jara, které nemohly v očích nastupujících normalizátorů uspět. Některé argumenty však měly racionální základ a jejich odůvodnění lze hledat na poli soudní psychologie. Při aplikaci ustanovení § 15 odst. 1 písm. a) zákona se zjištění skutečného stavu přezkoumávaných věcí jevílo objektivně jako velmi obtížné. Jak již bylo zdůrazněno, od spáchání některých trestných činů uplynulo již 20 let a svědecké výpovědi nemohly mít z důvodu časového odstupu dostatečnou přesnost. Vznikly tudíž pochybnosti (in dubio pro reo) a zvláštní soudní senáty tedy musely pachatele zprošťovat obžaloby.

Od těchto dobově podmíněných argumentů, které však mohou skrývat racionální základ, přejdeme nyní k výčtu statistických údajů o soudních rehabilitacích v oboru vojenských proku-

³³ JESTŘÁB, M. – HLADIL, V.: *Soudní rehabilitace. Komentář k zákonu č. 82/1968 Sb. o soudní rehabilitaci*. Praha 1969, s. 20.

³⁴ *Soudní rehabilitace. Komentář k zákonu č. 119/1990 Sb.*. Praha 1990, s. 5.

³⁵ VHA, fond MNO, ročník 1970, karton 388, inventární číslo 1534. Realizace zákona č. 82/68 Sb. o soudní rehabilitaci v praxi vojenské prokuratury, čj. 092/70 ze dne 10. března 1970.

ratur a týkajících se tedy bývalých vojenských osob. Na stupni Hlavní vojenské prokuratury napadlo od 1. srpna 1968 do 31. prosince 1969 celkem 436 podnětů k podání stížnosti pro porušení zákona. Na základě těchto podnětů došlo k podání celkem 214 stížností, jež se týkaly celkem 285 odsouzených. Podávání i vyřizování podnětů dostalo od 2. čtvrtletí roku 1969 sestupnou tendenci. Na stupni vyšších vojenských prokuratur bylo za stejné období podáno celkem 179 žádostí o soudní rehabilitaci, jež se dotýkaly celkem 237 odsouzených.

O došetření na tomto stupni vojenské prokuratury byly vyšetřovatelé prokuratury dle ust. § 13 odst. 1 požádání celkem v 11 případech, které se dotýkaly 21 odsouzených. Na nejnižším stupni vojenských obvodových prokuratur se za stejné období vyřídilo dohromady 58 rehabilitačních věcí, přičemž 7 z nich tvořilo návrh na obnovu řízení. Celková kvantita nedosáhla takové míry, aby v rámci systému vojenské prokuratury musely vznikat skupiny specializované na rehabilitační věci. Navíc, jak už bylo řečeno, měl nápad žádostí o rehabilitaci ze strany bývalých vojáků trvale sestupnou tendenci. Z rehabilitací se však postupně stávalo značně břímě a to zvláště s účinností novely rehabilitačního zákona od 17. července 1970.³⁶ Ke dni 8. ledna 1971 zůstalo na Hlavní vojenské prokuratuře nevyřízeno dohromady 167 podnětů ke stížnostem pro porušení zákona dle třetího oddílu rehabilitačního zákona a 132 dalších podnětů, jež se týkaly trestních věcí z 50. let. Počet těchto podnětů nadále rostl, jelikož zmíněnou novelou rehabilitačního zákona došlo k omezení zvláštní příslušnosti senátů vyšších vojenských soudů, které trestní věci postupovaly Hlavní vojenské prokuratuře.³⁷ Je poněkud ironií osudu, že rehabilitace případu gen. Píky, jehož proces se objevuje v různých kontextech předkládané práce, proběhla mimo právní režim rehabilitačního zákona. Píkova soudní očista totiž probíhala dle platného a účinného trestního řádu, jelikož návrh na obnovu řízení byl podán před 1. srpem 1968, kdy v účinnost vstoupil zákon č. 82/1968 Sb. Dne 13. prosince 1968 vydal Vyšší vojenský soud v Příbrami usnesení, kterým se gen. Píka dle ust. § 226 písm. a) tr. řádu v plném rozsahu zprostil obžaloby, protože nebylo prokázáno, že se staly skutky, pro něž byl stíhán a následně odsouzen k trestu smrti.³⁸ Jen na okraj k výkladu o rehabilitacích vojáků jako důsledku soudní perzekuce je nutné dodat, že z hlediska perzekucí mimosoudních se nástrojem tlaku KSČ na vojenskou veřejnost v 50. letech stalo zařazování vojenských osob do Tábora nucené práce Mírov či zařazování branců do tak zvaných pomocných technických praporů (PTP). Zvláště PTP neměly oporu v žádném z dobových předpisů vnitrostátní či mezinárodní povahy.³⁹

Rok 1968 neznamenal pouze rehabilitace vojáků soudně perzekuovaných v zakladatelském období komunistické moci. Vstup armád organizace Varšavské smlouvy se totiž stal další příčinou perzekučního postupu vojenských bezpečnostních orgánů a vojenské justice vůči těm vojákům, kteří se nějakou z forem odporu okupační moci postavili. Jak už bylo v jiném kontextu zmíněno, vojáci využívali k odporu proti okupaci spojovací prostředky, tiskárny a rozmnožovací zařízení, vytvářeli záložní či nelegální štáby, organizovali obranu vojenských objektů, budovali nelegální organizace a využívali různé kanály pro nedovolené překročení hranic s kapitalistickými zeměmi. Tyto kauzy samozřejmě vyšetřovali vyšetřovatelé odboru StB ve VKR za dozoru vojenské prokuratury.⁴⁰ Kromě trestně-právních aspektů je opět přikračováno k personálním čist-

³⁶ Zákon č. 70 ze dne 8. července 1970, kterým se mění a doplňuje zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci.

³⁷ VHA, fond MNO, ročník 1970, karton 388, inventární číslo 1534. Návrh na postup vyřizování agendy soudních rehabilitací a přezkoumání trestních věcí, v nichž byly uplatněny podněty ke stížnostem pro porušení zákona ze dne 14. ledna 1971, s. 1.

³⁸ BRET, J.: *22 oprátek*. Praha 1999, s. 34.

³⁹ BÍLEK, J.: *Pomocné technické prapory. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha 2002, s. 35.

⁴⁰ VHA, fond MNO, ročník 1970, karton 388, inventární číslo 1534. Informace o trestné činnosti z období srpna 1968 ze dne 3. června 1970, s. 1.

kám, přičemž armádní formou normalizace se stává eufemisticky označená „konsolidace“.⁴¹ Celý proces se završuje v roce 1971, kdy se vytváří nová velitelská elita z řad prověřených členů KSČ. Samotné soudní perzekuce vojáků za činnost po 21. srpnu 1968 měly na rozdíl od 50. let výrazně individuální povahu. Za všechny jmenujme trestní stíhání gen. Václava Prchlíka, který stál od února do července 1968 v čele 8., státně-administrativního oddělení ÚV KSČ, jež realizovalo politickou práci v ozbrojených silách. Za jeho reformní postoje v oblasti fungování bezpečnostní politiky Československé lidové armády (ČSLA) a Varšavské smlouvy musel vykonat trest odnětí svobody ve výši tří let a to jako důsledek odplaty normalizačního režimu. Ten nezapomněl na jeho protisovětský projev na tiskové konferenci dne 15. července 1968.⁴²

Definitivní a rozhodující krok k odčinění represí vůči vojenským osobám učinil až nový politický režim po listopadových událostech v roce 1989. 1. července 1990 vstoupil v účinnost nový rehabilitační zákon č. 119/1990 Sb.⁴³ Jeho přijetí představiteli vojenských soudů a prokuratur však nebylo po legislativně-technické stránce nikterak nadšené. Zejména rychlost, s jakou byl připraven a uveřejněn ve Sbírce zákonů, přinesla mnohé terminologické nepřesnosti a to jak v české, tak i slovenské verzi. Představitelé vojenské justice však zdůrazňovali svou vázanost oficiálním publikovaným textem. Nejednalo se pouze o akademické interpretační diskuse, nýbrž řešení aplikace textu právní normy na velký okruh rehabilitačních případů. Tak například jen u Vyššího vojenského soudu v Trenčíně se v polovině září roku 1990 průběžně projednávalo 250 rehabilitačních věcí.⁴⁴ Dle názorů polistopadových představitelů vojenské justice byl nejvíce problematickým bodem rehabilitačního zákona jeho § 2 o zrušení rozhodnutí ze zákona, konkrétně ustanovení jeho druhého odstavce. Při rozhodování rehabilitačních věcí dle odstavce prvního se zrušila všechna pravomocná odsuzující rozhodnutí k datu jejich vydání nejen z hlediska právní kvalifikace, ale i skutkového základu. Za nejasnou se považovala situace, kdy podle § 2 odst. 2 vojenský soud zastavil po zrušení pravomocného rozhodnutí trestní stíhání. Nebylo jednoznačné, zda zastavení trestního stíhání se týká skutku v obžalobě či zrušeném rozhodnutí. Samozřejmě se zohledňovala zásada totožnosti skutku, nicméně ve starších rehabilitačních věcech (1948 až 1954) se skutková charakteristika obžaloby a rozhodnutí v některých případech lišila. Senáty vyšších vojenských soudů vycházely ze skutkového stavu v rozhodnutích, i když vzory rozhodnutí rozeslané Správou vojenských soudů FMO obsahovaly požadavky na skutky z obžalob. V celé řadě kauz zůstal k věci jako právní dokument pouze rozsudek. Z hlediska celého Československa tyto „staré“ případy rozhodně nepředstavovaly okrajovou záležitost. Tak například počet rehabilitovaných v případech vojenské zrahy dle § 6 zákona na ochranu republiky z roku 1923, který pozbyl účinnosti již 23. října 1948, činil dle rehabilitačního zákona z roku 1990 plných 220 případů.⁴⁵

Kromě značného množství speciálních trestně-právních otázek stojí za zmínku, jaký byl v komparativním pohledu poměr mezi polistopadovým rehabilitačním zákonem a rehabilitačním předpisem č. 82/1968 Sb. Bylo vzpomenuo možnosti náprav nezákonností 50. let cestou mimořádných opravných prostředků – stížností pro porušení zákona a obnovy řízení. Zákon č. 82/1968 Sb. v optice polistopadové vojenské justice samozřejmě nemohl obstát a jeho rehabilitace se označovala za pouze částečnou. Ustanovení § 32 zákona č. 119/1990 Sb. však umožňovalo opětovně rehabilitovat osobu, pro niž již v roce 1990 neexistovalo pravomocné odsuzující rozhodnutí, jež již mohlo být zrušeno dle rehabilitačního zákona z roku 1968. Z diskuse vojenských soudců a prokurátorů však vyplynulo, že pokud došlo k nápravě původního nezákonného roz-

⁴¹ MACÁK, M.: *Tváří v tvář okupaci. Příběh čs. vojenské rozvědky v srpnu 1968*. Praha 2008, s. 131.

⁴² RAŠEK, A.: *Václav Prchlík: Generál, který se za svou hodnost nemusel stydět*. Vojenské rozhledy 4, 2012, s. 139–145.

⁴³ Zákon ze dne 23. dubna 1990 č. 119 Sb., o soudní rehabilitaci.

⁴⁴ HÁJIČEK, S.: *Úskalí rozhodování podľa rehabilitačného Zákona č. 119/90 Zb.* Vojenská prokuratura 3–4, 1990, s. 45.

⁴⁵ GEBAUER, F. – KAPLAN, K. a kol.: *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989*. Praha 1993, s. 76.

hodnutí stížností pro porušení zákona, obnovou řízení či rehabilitací dle zákona č. 82/1968 Sb., není již vlastně o čem rozhodovat. Pokud ve věci dotčené osoby již podaly návrhy, převažoval názor, že je nutné je zamítnout. Zmíněný názor se objevil i navzdory tomu, že oficiální komentář k „druhému“ rehabilitačnímu zákonu poukazovalo právě na užší pojetí rehabilitace dle zákona z roku 1968 i na jeho novelizaci zákonem č. 70 z 8. července 1970, který omezil okruh projednávaných věcí i jejich důslednější prošetření.⁴⁶

Do procesu společenské rehabilitace politickými procesy či jinými perzekucemi postižených vojáků zasáhlo i vydání zákona o mimosoudních rehabilitacích s účinností od 1. dubna 1991.⁴⁷ Jeho právní úprava se přímo dotýkala i osob rehabilitovaných podle rehabilitačního zákona z roku 1990 a to konkrétně pro oblast odčinění majetkových či jiných křivd.

Dle ustanovení § 19 zákona právo na rehabilitaci získaly i všechny osoby rehabilitované dle zákona č. 119/1990 Sb. Právní úprava mimosoudních rehabilitací měla zásadní význam pro nezákonně postižené bývalé příslušníky rezortu MNO a to zejména ve vztahu k zásahům normalizačního režimu vedeného Gustávem Husákem. Kromě výše naznačené roviny majetkového odškodnění nabyt samozřejmě i zásadního významu pro osobní satisfakci bývalých vojáků v činné službě. Proces resortní rehabilitace se uplatňoval nezávisle na přijetí zmíněných zákonných úprav. Již 10. ledna 1990 byl přijat rozkaz ministra národní obrany č. 7, jenž se dotýkal politické, služební a pracovní rehabilitace vojáků z povolání a občanských pracovníků vojenské správy a pracovníků státních podniků v působnosti FMNO, kteří byli postiženi za své politické a občanské postoje v celém období let 1948 až 1989. Zmíněným rozkazem se zřizovala Centrální rehabilitační komise Federálního ministerstva národní obrany a rehabilitační komise na úrovni krajských a okresních vojenských správ.⁴⁸ Do oblasti odčinování nezákonností vůči vojenským osobám zasáhlo v roce 1993 i přijetí zákona o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu.⁴⁹ Zákon, mimo jiné, deklaroval, že nástrojem perzekuce vůči občanům se stalo povolávání k výkonu vojenské služby v Pomocných technických praporech a Technických praporech na neomezenou dobu. S normalizačními čistkami a perzekucemi v ČSLA bezprostředně souviselo i ustanovení o tom, že komunistický režim se spojil s cizí mocností a od roku 1968 udržoval uvedený stav pomocí jejích okupačních vojsk.⁵⁰

Ani legislativní vývoj a situace současnosti nejsou prosty reflexe činů bývalých vojáků, kteří se různými formami dostávali po únoru 1948 do konfliktu s mocí KSČ. Rehabilitační problematika se promítla i do zákona o účastnících odboje a odporu proti komunismu, jenž nabyt účinnost od listopadu roku 2011.⁵¹ Tento právní předpis vymezil pojem odboje a odporu proti komunismu, stanovil podmínky pro vydání osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu, upravil další rehabilitace a v neposlední řadě stanovil některé úkoly Ministerstva obrany (MO). Obecně lze k otázce vojenského odboje poznamenat, že právní úprava nebyla pojata komplexně. Důvodová zpráva sice jako formu vojenského odboje zmiňovala nasazení československých letců v britském Královském letectvu (RAF), korejské válce či na Středním východě. Také se připomínalo nasazení československých občanů v rámci francouzské cizinecké legie na různých místech Afriky a Asie a podobně. Právní úprava však zjevně nereguluje problematiku armády a služby v ozbro-

⁴⁶ *Soudní rehabilitace. Komentář k zákonu č. 119/1990 Sb.*, Praha 1990, s. 44.

⁴⁷ Zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích.

⁴⁸ PROCHÁZKA, S. – NOVOTNÍK, J.: *Vzpomínka po 40 letech*. Brno 2009, s. 94–95.

⁴⁹ Zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu.

⁵⁰ SCHELLE, K. – LAMKA, R. – TAUCHEN, J. a kol.: *Demokratizace českého právního řádu (1989–2009)*. Ostrava 2009, s. 119.

⁵¹ Zákon č. 262/2011, o účastnících odboje a odporu proti komunismu.

jených silách tak zvaných demokratických států obecně.⁵² To je zcela patrné z dikce ustanovení § 3 zákona, respektive konkrétně z ustanovení jeho pátého odstavce. Samozřejmě to nevylučuje situaci, kdy odboj a odpor proti komunismu realizovali vojáci, i když mimo rámec spojeneckých ozbrojených sil nekomunistických států a to jak na území Československa, tak i v zahraničí. Ve věci řízení o vydání osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu vykonává státní správu Odbor pro válečné veterány MO a to pro civilní i bývalé vojenské osoby.

Zatím poslední tečkou za rehabilitací široce pojaté protistátní činnosti vojáků po roce 1948 se stalo ustanovení § 11 zákona o účastnících odboje a odporu proti komunismu. Jako nový trend vstoupilo v účinnost řešení otázky tzv. zbytkových trestů.⁵³ Ustanovení je aplikovatelné na jednání odsouzeného, které bylo vedeno úmyslem oslabit či narušit anebo jinak poškodit komunistickou totalitní moc v Československu anebo k tomu vytvořit prostředky. Dle tohoto ustanovení soud na návrh zrušil trest za výše specifikované jednání za té podmínky, že se na něj nevztahovala rehabilitace dle rehabilitačního zákona z roku 1990 a rehabilitace dle zákona o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu z roku 1993. Návrh se podával v pětileté prekluzivní lhůtě, konkrétně do 17. listopadu 2016. Zbytkové tresty vznikly jako důsledek nejčastěji rehabilitačního rozhodnutí, kdy došlo ke zrušení odsuzujícího výroku jen pro některý trestný čin, za nějž byl původně vyměřen úhrnný trest. Neprávem odsouzení vojáci tak mohli alespoň částečně nabýt dojmu, že na nich spáchané nezákonnosti byly odčiněny. To však vypovídá velmi málo o selhání vykonavatelů nespravedlnosti nebo o skutečných historických důvodech perzekuce těch, kteří za československý stát často nasazovali i vlastní životy.

8. Závěr

Příprava politických procesů s vojáky procházela po roce 1948 několika předěly. Zhruba do poloviny padesátých let se jednalo systém, jehož podstatnou složkou byly plánovitě a hromadně páchané nezákonnosti. Ani po nástupu různých forem rehabilitací však stíhání vojenských osob neustalo. Kriminalizace z důvodu politického přesvědčení se však přerodila do podoby individuálních postihů, s nimiž komunisté spojovali zastrašující účinek. Taktéž soudní rehabilitace reformního roku 1968 proces nezastavily, protože dílčí soudní postihy probíhaly i v normalizačním prostředí sedmdesátých a osmdesátých let. Plné soudní i mimosoudní rehabilitace tak mohly proběhnout až po listopadových změnách roku 1989, i když rezidua nezákonností zasahují někdy až do dnešních dnů.

JUDr. et PhDr. Stanislav Polnar, Ph.D. et Ph.D.

Katedra vojenského umění

Univerzita obrany, FVL

Kounicova 65

602 00 Brno-střed

Česká republika

e-mail: standa.polnar@centrum.cz

⁵² ŽÁČEK, P.: *Aplikace zákona o III. odboji*. Paměť a dějiny 3, 2011, s. 116.

⁵³ VALENTÍK, Š.: *Meze uplatnění nároků podle zákona č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu*. Brno 2015, s. 28.